

APSTIPRINU
Paula Stradiņa Medicīna
vēstures muzeja
direktors

/Kaspars Vanags/

Apstiprināšanas datums skatāms parakstīšanas laika zīmogā

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja
Pētniecības darba politika
2023–2027

Rīga

Saskaņots ar Veselības ministriju 24.10.2023

Satura rādītājs

Pētniecības darba politikas ietvars	3
Pētniecības darba organizācijas struktūra un tās dalībnieki Muzeja pārmaiņu procesā ...	5
Līdzšinējā pētnieciskā darba raksturojums un nākotnes prioritātes līdz 2027. gadam.....	6

Pētniecības darba politikas ietvars

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja (turpmāk – Muzejs) pētniecības darba politika ir dokuments, kas nosaka Muzeja pētniecības darba organizāciju laika periodam no 2023. līdz 2027. gadam. Pētniecības darba politika attiecas uz visiem Muzeja darbiniekiem, kas ir nodarbināti Muzeja galvenajā ēkā Ukrainas neatkarības ielā 1, Rīgā un tā struktūrvienībā Farmācijas muzejā Riharda Vāgnera ielā 13, Rīgā, kā arī uz sadarbības partneriem, un tā caurvij ikdienas darba pienākumu veikšanu.

Politika izriet no:

- Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja nolikuma (2009. gada 27. oktobra Ministru Kabineta noteikumi Nr. 1233), kas nosaka, ka Muzeja darbības mērķis ir vākt, saglabāt, pētīt, izstādīt un popularizēt materiālās un nemateriālās liecības, kurām ir vēsturiska, zinātniska un memoriāla nozīme, kā arī ar tām saistītu informāciju par Latvijas un pasaules medicīnas vēsturi, lai veicinātu sabiedrības izglītošanu un attīstību;

- Muzeja misijas: Muzejs veido izpratni par rūpēm kā ilgtspējīgas sabiedrības pamatu. Balstoties uz dzīvības un sociālo zinātņu pētījumiem un kultūrvēstures liecībām, Muzejs runā ar plašu auditoriju par veselību kā mainīgu priekšstatu kopumu, kas uzrāda dažādu periodu, reģionu un individuālo pieredžu mijiedarbi;

- Muzeja vīzijas: Latvijas iedzīvotājiem Muzejs ir veselīgas dzīves komponente mūža garumā;

- Muzeja vērtībām: Muzejs kā Veselības ministrijas padotības iestāde savā darbā ievēro vienotās valsts pārvaldes vērtības: profesionalitāte un efektivitāte, godprātība, atbildība, darbs sabiedrības labā, valsts ilgtspēja un sabiedrības labklājība, atklāta un sabiedrībai pieejama valsts pārvalde un sadarbība valsts pārvaldē. Savukārt Muzeja stratēģijā 2023.–2027. gadam izvirzītas trīs pamatvērtības: iekļaušana, proaktivitāte un intelektuālais godīgums.

Tiesiskie un ētiskie pamati ir:

- Latvijas Republikas Muzeju likums;
- Noteikumi par Nacionālo muzeju krājumu (2006. gada 21. novembra MK noteikumi Nr. 956);

- Latvijas Republikas Autortiesību likums;
- ICOM Profesionālās ētikas kodekss;
- Latvijas Zinātņu akadēmijas Zinātnieka ētikas kodekss;
- UNESCO Konvencija par kultūras priekšmetu nelikumīgas ieviešanas, izvešanas un īpašumtiesību maiņas aizliegšanu un novēršanu;
- UNESCO Konvencija par kultūras vērtību aizsardzību bruņota konflikta gadījumā.

Saistošie plānošanas un ieviešanas dokumenti ir:

- Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam;
- Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam;
- Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja darbības stratēģija 2023.–2027. gadam;
- Muzeja Krājuma darba politika 2023–2027; Muzeja Komunikācijas darba politika 2023–2027;
- ikgadējie darba plāni;
- zinātniski pētnieciskā darba plānošanas, īstenošanas, izvērtēšanas procedūra un ar to saistītās formas.

Pētniecības darba mērķis: Muzeja zinātniski pētnieciskā darba mērķis ir pētīt medicīnas un farmācijas vēsturi starpdisciplināri, balstoties Pasaules Veselības organizācijas pieejā “veselība visās politikās”.

Pētniecības darba uzziņu materiāls:

Muzejs pētniekiem un apmeklētājiem piedāvā tematiskās un alfabētiskās kartotēkas izmantošanu uz vietas krātuvē un attālināti lietojamu Nacionālajā muzeju krājuma kopkatalogā pieejamo informāciju par krājuma priekšmetiem. Abus pieejamos uzziņu resursus ir nepieciešams pilnveidot, lai uzlabotu to lietojamību. Muzejam ir bibliotēka, kurai 2022. gadā tika izveidots elektroniskais bibliotēkas krājuma katalogs.

Terminu skaidrojums:

Zinātniski pētnieciskais darbs: Muzeja zinātniski pētnieciskais darbs ir mērķtiecīgs, sistemātisks un kritisks pētnieka pastāvīgi un godprātīgi veikts pētījums, kas rada jaunas zināšanas un atziņas, ir pakārtots Muzeja pētnieciskā darba politikai, balstīts Muzeja krājuma un citu vēstures avotu izpētē un tiek īstenots saskaņā ar Muzeja zinātniski pētnieciskā darba plānošanas, īstenošanas un izvērtēšanas procedūru.

Muzeja krājums: krājumu veido aptuveni 215 000 priekšmetu pamat-, palīg- un apmaiņas krājumā. Priekšmeti ir sagrupēti piecos sektoros pēc to tipiem: fotofonokino dokumenti; lietiskie materiāli; rokraksti un dokumenti; retās grāmatas un iespaiddarbi un māksla. Priekšmeti tiek eksponēti ekspozīcijās un izstādēs, izmantoti Muzeja komunikācijā un pakalpojumu un produktu izstrādē, kā arī ir pieejams resurss pētniecībai. Krājuma pieejamība tiek nodrošināta krājuma publiskās pieejamības programmas ietvaros

Publiskā programma: Muzeja publiskā programma aptver visas aktivitātes, ko Muzejs piedāvā mērķa grupām, t. sk., izstāžu pavadošā programma, muzejpedagoģiskās un citas nodarbības skolēniem un ģimenēm ar bērniem, mūžizglītības pasākumi pieaugušajiem, gida pakalpojumi ekspozīcijā un izstādēs, konferences. Publisko programmu veido Muzeja speciālisti un pieaicinātie eksperti.

Pamatekspozīcija: ilgtermiņa (5–10 gadi) pārskata ekspozīcija, kas veidota, balstoties uz kuratorisko koncepciju, mantojuma interpretāciju un starpdisciplināru Muzeja krājuma izpēti; tās dizains ir nozīmīgs instruments satura mediācijā plašai auditorijai; saistībā ar pamatekspozīciju tiek izstrādātas tematiskas publiskās programmas aktivitātes dažādām auditorijām.

Izstāde: īstermiņa (3–12 mēneši) ekspozīcija, kas veltīta konkrētai sabiedrībā aktuālai tēmai, balstās uz kuratorisko koncepciju un starpdisciplināru pieeju un var ietvert mantojuma izpēti un interpretāciju; tās dizains ir nozīmīgs instruments satura mediācijā plašai auditorijai; izstādei tiek izstrādāta pavadošā programma.

Pētniecības darba organizācijas struktūra un tās dalībnieki Muzeja pārmaiņu procesā

Zinātniski pētniecisko darbu Muzejā līdz 2020. gadam vadīja direktora vietnieks zinātniskajā darbā, darbojās Medicīnas vēstures izpētes un ekspozīciju nodaļa, taču zinātniski pētnieciskais darbs neaprobežojās tikai ar nodaļas veikumu – tajā tika iesaistīti arī citi Muzeja speciālisti. Pētniecības darbā Muzejs iespēju robežās piesaistīja arī konsultantus no citām zinātniski pētnieciskajām institūcijām: Medicīnas Vēstures institūta, Medicīnas vēsturnieku asociācijas, Rīgas Stradiņa universitātes.

Uzsākot pārmaiņu vadību, 2020. gadā muzejā tika izveidota Pētniecības nodaļa un zinātniski pētnieciskā darba vadīšanu muzeja direktors deleģēja Pētniecības nodaļas vadītājam. 2021. gadā tika izveidota jauna amata vieta – direktora vietnieks krājuma un pētniecības darbā, kura padotībā zinātniski pētniecisko darbu Muzejā turpmāk organizē Pētniecības nodaļas vadītājs. Pētniecības darbu īsteno divi galvenie pētnieki un divi pētnieki. Kopš 2023. gada pētniecisko darba procesu Muzejā nosaka zinātniski pētnieciskā darba plānošanas, īstenošanas un izvērtēšanas procedūra un ar to saistītās formas.

Muzejs ir atvērts jaunām sadarbības iespējām ar citām pētniecības institūcijām gan Latvijā, gan citur pasaulē. No 2023. gada augusta līdz 2024. gada decembrim partnerībā ar Drēzdenes Higiēnas muzeju paredzēts īstenot ERASMUS+ projektu *One Health: Inclusive Learning Tools for Pupils*, kas sniegs Muzeja darbiniekiem iespēju doties pieredzes apmaiņā, lai iepazītu, kā ar ideju vēstures pētniecību un interpretāciju strādā Drēzdenes Higiēnas muzejs – viens no medicīnas vēstures muzejiem postpadomju telpā, kas ir apzinājis un izvērtējis savu totalitārisma mantojumu un sekmīgi īstenojis pārdefinēšanās procesu.

Muzeja krājums ir saistošs resurss pētniecībai, kuru īsteno arī pētnieki no citām mantojuma, pētniecības un izglītības institūcijām no Latvijas un citām pasaules valstīm. Kopš 2021. gada aktīvi komunicējot par Muzeja krājuma priekšmetiem Muzeja jaunajā trilingvālajā mājaslapā un Muzeja *YouTube* kanālā, tiek veicināta krājuma pieejamība un pieaug pieprasījums no ārzemju pētniekiem, t. sk., no Hārvardas, Oksfordas, Mančestras universitātēm.

Līdzšinējā pētnieciskā darba raksturojums un nākotnes prioritātes līdz 2027. gadam

Divi aizvadītie Muzeja pārdefinēšanas gadi, kuros tika izvērtēta Muzeja iepriekšējā darbība, apzinātas galvenās problēmas un uzsākta to risināšana, sakrita ar jauniem globāla mēroga satricinājumiem mūsdienu sabiedrībā – Covid-19 pandēmiju un karu Ukrainā. Gan iekšējās, gan ārējās pārmaiņas rosināja Muzeju pārskatīt pētniecības mērķi, meklēt jaunas pieejas pētniecībai, kā arī sniedza jaunas atziņas, ko un kā pētīt, lai jēgpilni reaģētu uz mūsdienu aktualitātēm un sniegtu daudzpusīgu, izglītojošu atbalstu sabiedrībai.

Pirms Muzeja pārdefinēšanas uzsākšanas spēkā bija iepriekšējā, pārāk ambiciozā misija – īstenot Latvijas un visas pasaules medicīnas vēstures izpēti no tās pirmsākumiem līdz mūsdienām, kas neatbilda Muzeja pētniecības kapacitātei. Iepriekšējā perioda pētniecības politikā (2018–2022) kā pētniecības darba galvenais mērķis bija norādīts, ka Muzeja krājuma zinātniskā izpēte ir vērsta uz dažādu zinātnisko atklājumu un sasniegumu nozīmi medicīnas un farmācijas attīstībā, kā arī liela uzmanība tika veltīta zinātnisko atklājumu autoru, dažādām medicīnas nozarēm svarīgu medicīnu un farmaceitu darba gaitu pētniecībai. Pārdefinēšanās laikā veiktā zinātniskā darba rezultātu apzināšana un izvērtēšana atklāja, ka pētnieciskā darba tēmas izvēlētas pēc neskaidriem kritērijiem. Lai to novērstu un turpmāk pētītu Muzeja pārmaiņu īstenošanai svarīgas tēmas, jaunajā stratēģijas periodā (2023–2027) pētniecības darba politika ir sasaistīta ar veselības nozares politikas plānošanas dokumentā “Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam” definētajiem sabiedrības veselības politikas pamatprincipiem:

- “Indivīds veselības aprūpes centrā” (7. pamatprincips) – potenciālās pētījumu tēmas, kas atklāj pacientu pieredzi, veicot veselības profilaksi, ārstējoties medicīnas iestādēs un sadzīvojot ar slimībām;
- “Integrēta aprūpe” (8. pamatprincips) – pētījumi par pacientu ģimeņu pieredzi, aprūpējot slimnieku;
- “Nevienlīdzības mazināšana un sociālā iekļaušana” (5. pamatprincips) – prioritāri ir starpdisciplināri pētījumi medicīnas un farmācijas vēsturē par sociāli nozīmīgām, demokrātiskā sabiedrībā aktuālām tēmām: dzimumu līdztiesību, seksualitāti, feminismu, invaliditāti;
- “Ilgtspēja un noturībspēja” (3. pamatprincips) – pētījumi medicīnas vēsturē, kas atklāj medicīnas saikni ar klimata krīzi, gan tās ietekmi uz sabiedrības veselību un veselības aprūpi, gan medicīnas un farmācijas nozaru ietekmi uz vides piesārņojumu.

Muzeja stratēģija apliecina 2020. gadā Muzejā aizsākto pārmaiņu mērķtiecīgu turpinājumu un pētniecības darba politika iezīmē pētniecības prioritāros virzienus (objektus) periodam no 2023. līdz 2027. gadam:

- **veselības jēdziens –**

Muzeja pārdefinēšanas centrā ir Muzeja potenciālais ieguldījums sabiedrības veselības veicināšanā un veselības pratības pilnveidošanā. Tāpēc līdz 2027. gadam pētniecības darba prioritāte ir apgūt teorētisko bāzi, lai runātu par **veselību kā vēsturiski mainīgu kultūrsociālo**

priekšstatu kopumu un pētītu veselības jēdziena attīstības vēsturi kontekstā ar Muzeja lomu sabiedrības veselības izglītošanā. Muzejs veselības jēdzienu pēta saskaņā ar Pasaules veselības organizācijas “Vienas veselības” (*One Health*) integrēto pieeju, kuras mērķis ir ilgtspējīgi līdzsvarot un optimizēt cilvēku, dzīvnieku un ekosistēmu veselību, un starpdisciplināritātē balstīto “Veselība visās politikās” (*Health in All Policies*) pieeju, kas politikas veidošanā veselības apsvērumus formulē un integrē dažādās nozarēs un visos līmeņos, lai uzlabotu iedzīvotāju veselību, veselīgu attīstību un veselīgu uzvedību dzīves garumā.

- **Muzeja pamatekspozīcijas –**

veicot Muzeja pamatekspozīciju izvērtēšanu, to atbilstību Muzeja pārmaiņu paradigmai, tika atzīts, ka Muzeja pamatekspozīciju galvenajā ēkā noteikti ir nepieciešams nomainīt ar jaunu, taču, ņemot vērā, ka jauna pamatekspozīcija jābalsta jaunos starpdisciplināros pētījumos un to izveidei nepieciešams piesaistīt apjomīgus finanšu resursus, pamatekspozīcijas nomaina jāveic pakāpeniski, izmantojot vēsturisko pamatekspozīciju kā resursu jaunu tēmu komunikācijai un apzinot krājuma potenciālu sabiedrībai aktuālu tēmu kontekstā. Lai turpmāk veiksmīgi izmantotu pamatekspozīciju komunikācijā ar sabiedrību, pētniecības darba prioritāte līdz 2024. gadam būs **Muzeja pamatekspozīcijas vēstures izpēte un līdz 2027. gadam darbs pie jaunas pamatekspozīcijas (Muzeja galvenajā ēkā) koncepcijas izstrādes, t. sk., pie ekspozīcijas koncepcijas Veselības pratības centrā bērniem – Bērnu muzejā.**

- **Muzeja krājuma veidošanas sākums –**

apzinot Muzeja krājuma problēmas, tika atklāts, ka uzskaitē joprojām nav uzņemta daļa no Muzeja dibinātāja Paula Stradiņa vākuma, kas turklāt nekad nav ticis uzskaitīts un aprakstīts atbilstoši profesionāliem standartiem, taču ir glabāts un izmantots, tāpat kā krājuma uzskaitē esošie priekšmeti (skat. Muzeja krājuma darba politiku). Aktuālajā akreditācijas periodā līdz 2027. gadam **Muzeja tapšanas un krājuma veidošanas vēsture** ir noteikta kā pētniecības darba prioritāte, un galvenais uzdevums ir pētīt P. Stradiņa vākumu, izvērtējot arī priekšmetu atbilstību Muzeja misijai un krājuma komplektēšanas kritērijiem.

- **medicīnas vēstures sociālie aspekti –**

Muzejs vēlas radīt zinātniski pētniecisko bāzi jaunām ekspozīcijām, izstādēm un muzejpedagoģiskajām nodarbībām, kas piedāvātu apmeklētājiem iespēju atklāt medicīnas vēsturi no dažādiem, demokrātiskā sabiedrībā aktuāliem, iekļaušanu un empātiju veicinošiem aspektiem, tāpēc līdz 2027. gadam Muzeja pētniecības prioritāte ir **krājuma izpēte nespējas studiju un feminisma studiju kontekstā.** Nespējas studiju kontekstā Muzejs izvērtēs krājuma potenciālu un iespējamās komplektēšanas aktivitātes no biomehānikas tehnoloģiju attīstības, cilvēktiesību un sociālā aktīvisma, kultūras un estētikas aspektiem, bet feminisma studiju kontekstā – ģimenes kā sociāla fenomena attīstības vēsturi un sievietes lomu farmācijā.

Muzeja pārdefinēšanas process līdz 2023. gada otrajam ceturksnim ļāvis identificēt problēmas un definēt risinājumus, kas būtu ieviešami līdz 2027. gadam.

Problēmas, kas kavē sekmīgu pētniecības darba norisi	Risinājumi problēmu mazināšanai laika posmā no 2023. līdz 2027. gadam
<ul style="list-style-type: none"> • Krājuma tematisko kartotēku klasifikators ir haotisks, nepilnīgs un novecojis, ar to ir grūti strādāt pētniekiem un apmeklētājiem. 	<ul style="list-style-type: none"> • Izstrādāt jaunu, vienotu klasifikatoru krājuma tematiskajām kartotēkām, lai vairotu krājuma pieejamību plašākam un daudzveidīgākam pētnieku lokam.
<ul style="list-style-type: none"> • Muzeja krājuma tematiskā, hronoloģiskā un ģeogrāfiskā amplitūda, krājuma skaitliski lielais apjoms un ierobežotais Muzeja pētnieku skaits nosaka to, ka trūkst cilvēkresursu un kompetenču, lai nodrošinātu kvalitatīvu krājuma priekšmetu izpēti un kolekciju veidošanu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Izstrādāt krājuma priekšmetu un kolekciju izvērtēšanas metodoloģiju, balstoties uz Austrālijas nozīmības modeli (<i>Significance 2.0: a guide to assessing significance to collections</i>), lai izveidotu metodoloģisko bāzi krājuma priekšmetu un kolekciju sistemātiskai izvērtēšanai; <ul style="list-style-type: none"> • Uzsākt atbalsta ekspertu, dažādu jomu speciālistu, piemēram, medicīnas, vides zinātnes, sociālantropologu u.c. tīkla izveidi, lai uzlabotu krājuma zinātniskās izpētes darbu.
<ul style="list-style-type: none"> • Zinātniski pētnieciskā darba tēmas netiek definētas sasaistē ar mūsdienu sabiedrības problēmām ne Latvijā, ne pasaulē. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mūsdienu sabiedrības problēmas sakņojas pagātnē un pētnieka uzdevums ir pētīt to cēloņus un sekas kopsakarības, tāpēc, definējot tēmas, turpmāk jāņem vērā, vai un kā mūsdienu kontekstā sabiedrībai tās ir aktuālas.
<ul style="list-style-type: none"> • Nav iedibināta prakse un trūkst nepieciešamo prasmju, lai Muzejs iniciētu starpdisciplinārus pētījumus un iesaistītu tajos pētniekus no citām akadēmiskajām disciplīnām. 	<ul style="list-style-type: none"> • Veidot partnerattiecības ar pētniekiem citās akadēmiskajās disciplīnās, kas būtu ieinteresēti apzināt un izvērtēt Muzeja krājuma potenciālu mūsdienu sabiedrībai aktuālu tēmu kontekstā, lai radītu mūsdienu sabiedrības aktualitātēs balstītu zinātniski pētnieciskā darba bāzi jaunas pamatekspozīcijas koncepcijai, izstāžu koncepcijām un tematiskajiem plāniem.

<ul style="list-style-type: none"> • Nav izveidota mērķtiecīga pētnieciskā sadarbība ar citām atmiņas un pētniecības institūcijām ne Latvijā, ne starptautiski. 	<ul style="list-style-type: none"> • Starpdisciplināru pētniecības projektu īstenošanai sadarbībā ar Muzeja projektu vadības personālu izstrādāt pieteikumus nepieciešamā finansējuma piesaistīšanai projektu konkursos.
<ul style="list-style-type: none"> • Zinātniski pētnieciskā darba tēmas nav integrētas Muzeja izstāžu un publiskās programmas sagatavošanā, pētnieki sniedz tikai konsultatīvu atbalstu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zinātniski pētnieciskā darba tēmas turpmāk pakārtot izstāžu tēmām un publiskās programmas tematiskajām aktivitātēm, kā arī galvenās ēkas pamatekspozīcijas revitalizācijas plāniem.
<ul style="list-style-type: none"> • Ir nepilnīgi apzinātas zinātniski pētnieciskā darba rezultātu komunikācijas iespējas saturam atbilstošās platformās. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vairotn zinātniski pētnieciskā darba rezultātu pieejamību, turpinot un attīstot 2020. gadā aizsākto blogu rakstīšanu un publiskošanu Muzeja mājaslapā; <ul style="list-style-type: none"> • Meklēt jaunas pētnieciskā darba rezultātu komunikācijas platformas gan Latvijā, gan ārzemēs.